

Mutxamel anys 60

Mutxamel en la memòria dels xiquets de 1957

Classe de pàrvuls 1962

**Ajuntament de
Mutxamel**

Francesc Ortiz Alemany

**PREMI III CERTAMEN
MANUEL ANTÓN**

**Mutxamel
Ciutat Educadora**

En aquest treball s'arreglen els records d'infantesa i joventut dels nascuts l'any 1957 a Mutxamel. Hem cregut que és interessant arreglar les vivències dels seus protagonistes ja que el període que comprenen aquests records, entre els anys 1960 i 1980, marca un punt d'inflexió en el desenvolupament del poble de Mutxamel, tant des dels punts de vista econòmic i social com cultural i lingüístic. És en aquests anys quan es passa d'una economia agrària a la industrial i de serveis, al temps que els costums canvien al passar d'un règim dictatorial a un democràtic. És per tot això que el recull d'aquestes històries personals pot aportar una visió més íntima del nostre poble en aquells anys de desenvolupament urbà i econòmic, sempre vist des de la perspectiva dels qui eren xiquets i joves en aquell temps.

Què passava al món en 1957

Entre les coses que van marcar l'any 1957, podem citar les següents:

L'empresa USA Hamilton Watch Company fabrica el primer rellotge elèctric, mentres la Wham-O Company produeix el primer «Frisbee» (disc volador).

A Liverpool obre The Cavern Club on més tard es donarien a conèixer els Beatles.

Al paranimf de la Universitat de Barcelona es celebra la primera assemblea lliure d'estudiants.

Camilo José Cela és elegit nou acadèmic de la Real Academia Española.

Ghana i Malàisia s'independitzen de l'Imperi Britànic.

El primer 600 ix de la factoria de SEAT a la Zona Franca de Barcelona.

Es firmen els Tractats de Roma pels quals es crea la Comunitat Econòmica Europea (Mercat Comú).

Els USA fan explotar 26 bombes atòmiques i d'hidrogen al llarg de tot l'any.

A Liverpool Paul McCartney coneix a John Lennon amb ocasió d'una actuació de la banda d'aquest últim, The Quarry Men, al St. Peter's Parish Church.

Es crea l'Organisme Internacional d'Energia Atòmica.

A Saragossa s'inaugura l'estadi de La Romareda i a Barcelona el Camp Nou.

La Unió Soviètica posa en òrbita el Sputnik, el primer satèl·lit artificial de la Terra. Un mes més tard envia a l'espai un segon Sputnik amb la gosseta Laika a bord.

A València, el 14 d'octubre, es produeix la gran riuada. La ciutat va sofrir la pitjor avinguda del riu Túria en tota la seua història.

Al novembre comença la Guerra d'Ifni, on van prendre part alguns mutxamelers que estaven fent el servei militar.

En el capítol d'esports, Juan Manuel Fangio va guanyar el campionat del món de Fórmula 1. El Real Madrid C.F. guanya la seua segona Copa d'Europa. Jacques Anquetil va guanyar el Tour de France, Gastone Nencini, el Giro d'Itàlia i Jesús Loroño la Vuelta Ciclista a España.

Al cine es van estrenar entre d'altres pel·lícules:

El puente sobre el río Kwai (The Bridge on the River Kwai) i *El Rock de la cárcel (Jailhouse Rock)* amb l'Elvis Presley.

Mentres tot això passava al món, al poble de Mutxamel, que per aquella època comptava amb una població que no arribava als 4.000 habitants, una colla de 35 infants (30 xics i 5 xiques) veia la llum per primera vegada. Aquells xiquets del 1957 hui s'han fet grans i han volgut recordar les seues vivències i aventures que l'autor d'aquest treball ha recollit per a fer-les conèixer a les seues famílies, als amics i als veïns de Mutxamel. Tenint sempre en compte que el present i el futur que ens espera és el més important per a tots nosaltres.

ELS NOSTRES RECORDS

1. El poble

Corria l'any 1957, però a les cases, d'aigua, en corria poca, moltes de les nostres mares anaven a la font per ella amb cànTERS i poals per a portar-la a casa. De vegades les fonts paraven de rajar i havien de fer cua per omplir el cànter. Una altra cosa que corria malament era la llum, de quan en quan et quedaves a les fosques degut a una avaria «d'ells» o bé, s'havien fos els ploms. Per això, a les cases, es guardaven uns fils de coure que s'empraven per arreglar els ploms a la llum dels ciris. Això sí, a les séquies corria l'aigua i els xiquets podíem jugar als barcos quan passava la dula i, quan no passava l'aigua, hi jugàvem dins.

Per aquells temps, al fer-se de nit, miràvem el cel i es veïen les estrelles, de la poca llum que havia als carrers. A penes una bombeta a cada cantó del carrer era tota la il·luminació de la població. En molts llocs no hi havia llum, com era la part entre el Ravalet i les primeres cases del carrer Sant Vicent. D'encendre i d'apagar les bombetes s'encarregava el sereno que, amb una canya llarga, anava pressionant o tirant de l'interruptor de cada una.

A moltes cases hi havia una quadra per al matxo, a més d'un galliner i conilleres on es criaven els animals per a menjar-los els dies senyalats. Per regla general, la cambra de bany, per dir-ho així, es reduïa a un lavabo i una platera on posar l'aigua per a rentar-se. La dutxa la podies fer, a l'estiu, amb una regadora, ja que, si volies l'aigua calenta, havies de calfar-la amb olles al foc. Pel que fa a les necessitats, el «retrete» o excusat estava al pati, separat del lavabo.

Plaça Nova

Vista de la Rambla amb els camions de Ripoll

Vista de la Rambla des de l'ajuntament cap al nord

Vista del Passeig

Al Poble Nou. La roba estesa al balcó

Al pati de la casa, el galliner al fons

Séquia amb els canets on posar el partidor per regular l'aigua

El bany a la pica

1.1. La vida quotidiana

La vida, per aquells anys, seguia els ritmes de les estacions. Ja que Mutxamel era un poble dedicat, majoritàriament, a l'agricultura i les èpoques de plantació i recol·lecció marcaven la vida dels seus habitants. Al setembre, després de les festes, els homes començaven a preparar la temporada de la collita i envasament de les tomates, que havien plantat al mes de juliol, amb la faena de «clavar ceretos». Els «ceretos» eren unes caixes de fusta blanca de xop, que s'utilitzaven per envasar les tomates. Per a nosaltres, els xiquets, començava l'anada al col·legi. Es curiós que, per als xics, es deia anar «a escola» mentres que, per a les xiques, es deia anar «a costura». El dia acurtava i després de l'escola quedava poc temps per a jugar al carrer. Al fer-se fosc ens quedaven en alguna casa dels amics, fins que era l'hora de tornar a casa. La tardor era el temps de la collita de la tomata i els magatzems bullien d'activitat, carregant i descarregant carros i camions. Els homes treballaven al camp recollint les tomaques que duïen als magatzems on les dones eren les encarregades de triar-les, embolicar-les en paper, i posar-les en els *ceretos*, que posteriorment eren transportats en camions per a la seua venda o exportació.

A l'hivern, la tornada a casa era més prompte, ja que al carrer feia fred i buscaven la calentoreta del braser. Les faenes del camp eren de preparació per a la següent temporada i el temps semblava córrer com més a poc a poc. Era el moment de la recollida de l'oliva per a portar-la a l'almàssera on era premsada i transformada en oli. Els dies de pluja eren d'estar a casa, però en deixar de ploure, als xiquets, els agradava posar-se les botes d'aigua per anar a «xapar els xarcos». Una de les coses que els entretenia era veure els homes llaurar els bancals amb els seus matxos, de tractors no en tenien, i els animals eren els encarregats de tirar del forcat mentres el llaurador clavava la rella a la terra per fer els solcs on posteriorment anava a plantar. Els mateix matxo era l'encarregat de tirar del carro que portava la collita des del bancal a la casa. Els carruatges travessaven els carrers del poble i, per beure els animals, hi havia els abeuradors situats estratègicament a les eixides del poble, al carrer la Mar, al Cadavall i al final del «Paseo». Si els animals podien beure als bàssils dels abeuradors, les persones utilitzaven les fonts situades just al darrere de cada abeurador, on hi havia una aixeta de la qual omplien els càneters per emportar-se l'aigua a casa per a beure, escurar o rentar-se les persones.

A més d'aquestes fonts, també n'hi havia les de ferro, més grans amb dos aixetes, situades a la Plaça Nova, al Passeig, al Poble Nou, i al Ravalet, que servien també com a ornament. D'altres fonts no eren més que un piló de ciment amb una aixeta, les quals estaven situades, en diferents llocs del pobles com ara, al cantó del Grup Escolar, al costat de l'Ajuntament, a la placeta Sant Roc, a la del Convent i al racó on ara es troba el Centre de Muntanyisme, a elles s'amorraven els xiquets quan tenien set.

Quan arribava la primavera el bon temps els portava de tornada als carrers i als bancals, on passaven el temps que els deixava lliure l'escola. Els bancals estaven florits i les plantacions començaven a donar els seus fruits. També, era quan per les séquies corria l'aigua per a regar.

Mirant l'aigua com inundava els camps, els xiquets gojaven i passaven el temps veient com els homes obrien i tancaven els partidors per fer passar l'aigua de les séquies als bancals.

I, per fi, amb l'arribada de l'estiu, tenien tot el temps per a ells per a jugar al carrer amb els amics o anar a banyar-se al canal, sempre que no hagueren d'ajudar al pare a fer alguna faena. El mes d'agost era el dedicat a arreplegar l'ametla. En general, les famílies que havien de fer l'ametla, es dedicaven a la faena de collir les ametles. Amb unes canyes varejaven els arbres per fer caure les ametles damunt les veles i s'omplien els sacs. D'altra banda, les ametles que havien caigut fora de les veles calia arreplegar-les una per una de terra. La faena no acabava aquí, després calia llevar-les la pell, i triar-les. Moltes cases deixaven les ametles esteses al sol i això feia que, a l'agost, el poble fera una olor d'ametla característic. Els homes portaven els sacs d'ametla al trencador, allà, una màquina era l'encarregada de trencar les ametles, perquè després les dones triaren els gallons de l'escorfa. Al trencador de «Paco Vinagre» o al d'«els Faenes» arribaven els sacs d'ametla que carregaven els homes a l'esquena per entrar-los dins del «trencaor». Els xiquets jugaven damunt de la muntanya d'ametles que s'amuntegaven al costat de la màquina de trencar. Passada la collita de l'ametla arribaven les desitjades festes de moros i cristians. De ben xicotets ja eixien, acompanyats pels pares o un familiar, a «l'Entrà», que transcorria per la carretera, des del Ravalet fins a l'ajuntament. La carretera no calia tallar-la al trànsit ja que de cotxes en passaven pocs i, quan arribava algun cotxe, els festers s'apartaven per deixar-lo passar, i en pau. El dia 9 de setembre es feia l'Entrada i, a continuació, la processó, ja que donava temps a fer-ho tot el mateix dia. En acabar les festes de setembre els quedava un record agredolç perquè, deprés de la festa, tornaven a l'escola i s'acabava l'estiu.

Preparant el ceretos per envasar les tomates

Carregant les caixes de tomates

Entre les tomateres

Al magatzem entre els ceretos

Al magatzem de tomates

Carro al bancal

Trilladora de la Cooperativa a l'era. Anys 60

Carro, vestigi d'aquell temps

Banyant-se a la séquia

Abeurador situat al carrer de la Mar

Font de ferro al Ravalet

Font de ferro a la Plaça Nova

Font al costat de l'Ajuntament

Font a la placeta del Convent

Carrossa dels Maseros desfilant per la carretera

Un Paco

Un Pirata a la porta de sa casa en la Rambla

Tres Maseros damunt les cadires del cine d'estiu

Tres generacions de festers.

1.2. L'Escola i les misses

Al Ravalet hi havia una Escola amb la mestra, *donya Amparo*, on anaven xics i xiques de diverses edats que vivien al Poble Nou, al Ravalet i a les cases del camp. Per altra banda, estaven els que anaven al *Grupo*. Els primers anys entraven, xics i xiques, a la classe de «párvulos» amb *donya Juanita*. Ella era qui els va ensenyar a llegir amb *La Cartilla*, a fer les sumes i restes i les primeres nocions de geografia o de gimnàstica al so de cançonetes: *Los principales cabos de España son....* Al complir els sis anys, ja els separaven. Els xics passaven a primer curs amb *don José*. Després, als set anys anaven a segon amb *don Eduardo* i a partir dels huit a tercer amb *don Ramón*. Les xiques, per la seua part anaven a les classe de *donya Maruja*, *donya María* i *donya Joaquina* respectivament. El Grup Escolar es va quedar xicotet i es van habilitar classes al Convent, a la Cooperativa, al saló de plens de l'Ajuntament, fins i tot alguns van haver d'anar a classe a Sant Joan.

Els llibres que feien servir eren *El Parvulito* i l'*Enciclopedia d'Álvarez*. Quan complien els deu anys, podien quedar-se en la classe de tercer fins complir els dotze anys en què acabaven l'escola i ja buscaven faena o, si volien estudiar el batxiller, havien d'anar a l'institut d'Alacant o alguna de les acadèmies del poble com la de *don Ramon petrolio* (Ramon Asensi) o la de *Pepe Cantal*. A més, hi havia les classes de repàs, com les que donava *donya Mari Bernabéu* a les vesprades, per preparar-los a les classes de l'institut. Per aquells anys, la setmana de classe era de dilluns a dissabte, matí i vesprada, llevat del dijous al vespre. El dissabte a la vesprada el dedicaven a passar el rosari i, els més majors, a cavar i regar el jardí del Grup Escolar. També era el dia en què els donaven la llet en pols, que alguns menjaven directament o la barrejaven amb aigua per a beure-la i que més d'un la rebia directament en tota la cara o al cap.

Estant a l'escola els van posar les vacunes, un dia aparegueren uns metges de la *Campaña de vacunación* i els van punxar per posar-los una vacuna. En una altra ocasió van anar i els van donar un terròs de sucre, era la vacuna contra la pólio.

La jornada de classe començava a les nou, fins a les dotze, amb un *recreo* de mitja hora al pati, on jugaven a diversos jocs segons l'edat i, abans de tornar a la classe, formaven al pati per marxar en fila cap a les aules. Si arribaven tard a la classe havien de demanar permís al mestre per a entrar amb un *Ave María Purísima* al que tota la classe responia: *Sin pecado concebida*.

Al novembre, el dia 20 era festa, els portaven a missa i davant de l'església col·locaven una corona de llorer i, braç en alt, cantaven el *cara al sol*. Pel Nadal, era costum que els xiquets portaren als mestres els presents, normalment eren coses de menjar com ara ous, faves, tomates, o algun pollastre o conill dels que es criaven a casa.

El mes de maig era el «mes de las flores», les vesprades les dedicaven a portar-li ramells de flors i dedicar-li una poesia (que havien d'aprendre de memòria) a la imatge de la Mare de Déu que tenien a la classe i després cantaven *con flores a María*.

Abans de fer la comunió, que la feien als set anys, havien d'anar a la «doctrina» que impartia el cura don *Juan Cubí*, ajudat pels seus nebots Rafael i José Antonio, a la biblioteca de l'església. Havien d'aprendre el «catecisme» de memòria, que després els el preguntaven. També repetien les oracions que havien de saber de memòria, el «Padre Nuestro», el «Credo», l'«Ave María» i la «Salve». Quan no els sentien els catequistes l'oració es transformava en

Santa Maria la rata corria
per baix la cadira
el gat l'acaçava
i ella se'n fugia.

Els diumenges, la missa era obligatòria si havies de fer la Primera Comunió. Com a control, després de la missa havien de segellar la cartilla d'assistència. Per a entrar a l'església les dones i xiquetes havien de dur vel, el de les dones era negre mentre que les xiquetes el podien portar de distints colors. A més, a les dones no les deixaven entrar a l'església en pantalons. D'altra banda, els homes i les dones s'asseien separats, els bancs de l'esquerra per als homes i els de la dreta per a les dones.

La missa era en llatí fins que van combregar ells. Un any més tard ja la van fer en espanyol, per això els van donar un llibret amb la guia de la missa en castellà. Si havies de combregar, no podies menjar dos hores abans perquè havies de rebre el Senyor en dejú. El dia de la Primera Comunió no podies menjar res abans de combregar, entre els nervis i el no tindre res al cos era fàcil que algú dels combregants es marejara.

Per altra banda, a la «cancela» de l'entrada de l'església, es penjaven les «amonestacions» unes setmanes abans de les bodes perquè es sabera qui anava a casar-se. També es penjaven les valoracions morals de les pel·lícules que anaven a projectar-se als cines, des de les «Tolerada para menores» fins a les «Mayores con reparos».

Escola del Ravalet. Curs 62-63

Els mestres del Grup Escolar en una de les classes. Any 1963

Mestres al pati del Grup Escolar. Any 1963

Dª Juanita amb els pàrvuls

D. José amb els alumnes de primer curs

D. Eduardo amb els alumnes de segon curs

D. Ramón amb els alumnes de tercer curs

D. Vicente amb els alumnes de tercer curs

D. Ramón i alumnes a la seua acadèmia

Els alumnes de D. Ramón a Elx per examinar-se a l'institut. Any 1968

Pepe Cantal amb els seus alumnes

Fotos per recordar

Fotos per recordar

Fotos per recordar

D. Juan donant la comunió

Anant a combregar acompanyats dels mestres i pares

A la cerimònia

A l'eixida de la comunió cap el Grup Escolar

Amb la família a la porta del Grup Escolar

Amb els pares a la celebració

1.3. La vida al carrer

Quan acabaven l'escola, el més normal era que se n'anaren al carrer on jugaven al futbol, a les pelles (o gordes), a fer guerres amb canyes i espases de fusta, que ells mateixos es feien. Com els bancals estaven al costat de les cases no era difícil que hi anaren i trobaren alguna cosa per jugar. Era allí on més els agradava jugar al futbol, aprofitaven el troncs dels arbres o amuntaven unes pedres, per fer els pals de les porteries. Entre els arbres xutaven i corrien darrere del baló i més d'un va caure damunt d'una planta de cards o d'ortigues amb les seues conseqüències gens agradables. Algunes vegades, havien d'eixir corrents per por dels guàrdies de camp que no volien que férem mal als camps.

Quan era la temporada de la collita (segons la temporada: faves, pomes, bresquilles peres, ametles,...) entraven als bancals, sense que els vequera l'amo, per menjar-se alguna que altra fruita. Si eren descoberts, pegaven a córrer, fugint per no ser reconeguts, perquè després, si li ho deien als pares, els podia caure una de bona. De vegades, quedaven per fer guerra entre les distintes quadrilles del poble i, llavors, algú podia quedar mal parat si una pedra li encertava. Per preparar-se per a «fer guerra», practicaven entre ells. Una de les coses que feien era fer presoners lligant-los als arbres. No veges la que es va armar!! Quan se'ls va oblidar deslligar un dels presoners, es va fer de nit, i els pares no el trobaven.

Una altra diversió era jugar damunt dels muntons d'arena de les obres. L'arena, la deixaven els camions al carrer i els obrers la utilitzaven per a la fabricació del ciment per a fer les cases. Els xiquets solien muntar-se per a jugar a «*Fuera del castillo que es de mi tio*». Als obrers no els feia molta gràcia, perquè el muntó d'arena es desfeia i els costava més de fer la seua faena.

Les mares, o les àvies, els enviaven a «fer mandaos» de quan en quan. D'aquesta manera, els donaven uns poquets diners per anar a comprar a la tenda. Les coses, per aquell temps, es venien al detall, així compraven una lliura de galetes, o mitja lliura d'arròs, o bé una quarta de llom, fins i tot la xocolata la compraven per onces, mentres que, a la drogueria, portaven una botelleta perquè l'ompliren de colònia. Les monedes amb què pagaven eren, a més de la pesseta, la moneta, els deu cèntims, els dos quinzets, els deu quinzets i el duro, estaven també el cinc duros però a ells no els donaven perquè eren molts diners. De quan en quan, les mares, fartes de tenir-los a les seues faldilles, els manaven anar a una tenda perquè demanaren deu quinzets de «tinga'm aquí», mentres que anaven i tornaven elles descansaven un poc d'ells. A les tendes, a més de les coses de menjar, hi havia un mostrador on els homes es reunien per fer-se una «picaeta» amb un gotet de vi o de nuvolet. Els bars eren uns altres llocs on es reunien els homes. Ells anaven al «casino», normalment a la vesprada, en particular dissabtes i diumenges, a fer-se un café, amb la corresponent «copeta», mentres jugaven a la baralla i fumaven els puros o cigarrets, segons els gustos.

Els diumenges eren dies per a anar a missa, podies anar a les 8, en el convent, o a les 11, a l'església. En acabar la missa d'onze era quan havia més gent pel carrer, després de passejar era

típic fer-se un vermut al bar *Chimenera* o al *Conchita*. A la vesprada era l'hora d'anar al cine. A l'hivern, els cines *Royalti*, també conegut com el *cine del tio Moreno* (actual auditori de L' Aliança), i *España* (actual oficina de Correus) projectaven les pel·lícules en sessió doble sempre amb el NO-DO abans de començar la sessió. Els estius anaven als cines d'estiu, on podien vore les pel·lícules al temps que les estrelles fugaces creuaven el cel i, a més, s'emportaven l'entrepà per sopar al descans entre les dues pel·lícules, entre l'olor dels gessamins i dels galans de nit que voltaven les cadires de fusta.

Amb l'espasa

Jugant en el bancal

Jugant a torero

Preparats per jugar al futbol

La primera cavalcada

Jugant en el bancal

Les monedes per a comprar:

Una moneta

Deu cèntims

Dos quinzets

Una pesseta

Deu quinzets

Un duro

Les monedes amb què jugaven a les «pelles» o «gordes»

A l'interior del bar Chimenera

La Plaça Nova, al fons es veu el cine España

1.4 Els personatges del poble

Podríem dir que els veïns de Mutxamel es coneixien tots. La població no era molt gran i els llocs de reunió feien que tots s'hi trobaren d'una o d'altra manera. Com a tots els pobles, estaven l'alcalde, el metge, el boticari i el cura, per tots coneguts. Però, per als xiquets, hi havia d'altres personatges que els marcaven per aquella època. Juntament amb els herois del cine, la ràdio, la tele o els tebeos, uns altres més propers a ells causaven la seua admiració. Qui no recorda a Tonet amb la seua bola portant la cendra al puro, desfilant en els Templaris a qui els xiquets tractaven d'imitar, o al futbolista, de l'Illicitano i de l'Elx, Vicent Climent, de qui molts volien seguir les seues passes. Pel periòdic, i a través de la seua família, conegueren l'artista Arcadi Blasco.

Uns altres personatges eren coneguts pels xiquets amb més o menys alegria, segons al que es dedicaren. Els mestres eren els que els ensenyaven a l'escola i la relació amb ells era d'obeir-los i no portar-se malament. Si veies el practlicant no et feia molta gràcia, que ell era qui et punxava. El pregoner, «Emilio el Fontero», sempre era interessant d'escoltar perquè donava els «bandos» de l'ajuntament i les notícies del que passava. Ell era qui sempre tenia unes espigues de forment per al «gorro de masero» a les festes de setembre. El sereno amb la seua canya llarga i damunt la bicicleta encenia els llums, a més era l'encarregat de despertar els veïns si havien d'alçar-se prompte. Per saber l'hora a què havia de despertar-lo, el veí deixava tantes pedres com l'hora a què havia de tocar-li el sereno, de vegades els xiquets llevaven alguna pedra i el veí era despertat

una mica abans d'hora. Les fotos, tant per al carnet d'identitat com les de les celebracions, les feia «Emilio el Retratista».

Els municipals eren altres personatges que els cridaven l'atenció amb el seu uniforme i quan hi va haver cotxes amb els seus xiulets dirigint el trànsit. Recordem a Tomàs a qui els xiquets, dins de la seua innocència, li cantaven de lluny:

*Tomàs, cabàs
la pipa al nas
la canya al cul
li fa pum pum.*

I pegaven a córrer. «Juanito el Municipal», tota una institució en el poble, que vivia a l'edifici de l'Ajuntament i que, de vegades, els veia jugar al futbol davant de la porta de sa casa mentre ell descansava.

Just al costat del Grup Escolar es trobava el Quarter de la Guàrdia Civil (on hui en dia està el Centre Social), a la porta del qual sempre hi havia un guàrdia de servei. Els xiquets passaven per davant de la porta i miraven cap a dins del quarter amb curiositat. Una vegada, estant jugant al futbol davant de l'ajuntament, un dels xiquets va deixar el rellotge que li havien regalat per la seua comunió, per tal de no rompre'l, a la finestra de l'edifici. Quan van deixar de jugar i va anar per ell no el va trobar, el que van trobar va ser el rellotge, tot destrossat, per terra al carrer. Al dia següent el sergent els va fer anar al quarter per interrogar-los a tots els que havien estat jugant. Al final es va aclarir que els més xicotets, mentre els majors jugaven al futbol, s'havien entretingut amb el rellotge. Alguns dels xiquets entraven també al quarter per jugar amb els companys de classe que hi vivien.

Per a controlar el camp, a més de la parella de la Guàrdia Civil, que anaven amb la capa verda quan feia fred, estaven el Guàrdies de Camp. Amb el seu uniforme marró, un barret gris ample al cap, i el fusell al muscle, anaven pels camins de l'horta per evitar els robatoris als bancals i cases de camp. Els dos que hi havia per aquell temps, eren Rosaura i Pepe Santacreu.

Al cine, el «Tio Moreno» els venia les entrades i amb la llanterna els buscava quan feien més soroll de l'habitual.

Pels carrers es venien gelats a l'estiu, «Alfredo el Xambilero» anava amb el seu carret de gelat a la porta de l'església els diumenges i dies de festa, i recorria el poble amb el seu carret també tenia la gelateria a la Plaça Nova on elaborava el «mantecao» per als xàmbits, així com els coyotes i polos. Igualment els diumenges, «Mercedes la Chacha» venia gelat pels carrers, especialment l'«aigua civà», i el seu germà, «Salvador el Peixero», cistella al braç, venia ensaïmades i rotllets morenos. *La Chacha*, per un temps, va obrir una gelateria al costat del bar *Chimenera*. Tots ells anaven pels carrers del poble pregonant els seus productes, era típic anunciar-se al crit: «Aigua civà», al que alguns contestaven: «Que se la bega qui la fa».

Una altra faena de *la Chacha* era la de vendre peix, al matí al mercat i després, per acabar de vendre'l, el portava en un carretó per les cases. Al mercat, el que havia era el peix. Allí «Vicente Rata» i el «Samarro» tenien les seues parades en què hi havia bogues, rajades, sorells, sardines, morena, congre, que els peixos més grans com el lluç o el rap eren per a quan estaves malalt.

Pel que fa a la carn, les carnisseries dels Ximo, Calça i Torregrosa eren les encarregades de proporcionar les xulles i els embotits. A les parets de les carnisseries es podien vore, penjats, els embotits i els corders que els mateixos carnisseros havien mort al *mataor* del poble. El control dels animals el feia, a l'escorxador del poble, el veterinari, *don José Amorós*. Les nostres mares solien comprar botifarres i llonganisses, fetge, freixura i, de quan en quan, alguna xulla. Per als xiquets també era comú donar-los els ous o el cervell de borrego fregits, perquè això els feia créixer.

A la Plaça Nova el quiosc de «Rosa l'Espardenyera», que el va obrir en 1957, era el lloc on compraven els soldadets, i els indis i vaquers de plàstic a més de caramels i d'altres llepolies. A ca Estarlich trobaven els tebeos i els cromos de col·lecció de futbolistes o de *Vida y Color*. Al carrer Major enfront de l'entrada al carrer Carnisseria estava el quiosc d'Emiliet on també trobaven llepolies i, quan ja van ser una mica més majors, els cigarrets que compraven d'un en un. A la pastisseria de «Rosario la Mossa» anaven a comprar-se els pastissos els mes llépols. De farmàcia només n'hi havia una, a la Plaça Nova, la de *don Ramon Ferrándiz*, ja en els anys 70 va obrir la de *don José*, al carrer Alfons XII.

El repartiment de gel per les cases el feia «el Saboner» amb el seu camió carregat de barres de gel. Els frigorífics van arribar a les cases del poble ben entrats els anys 60, es per això que el gel a l'estiu era l'única manera de tindre els aliments frescos, dins de la nevera amb un tros de gel com tota refrigeració. Si a l'estiu el repartiment de gel era important, a l'hivern no ho era menys el de carbó, aleshores era «Domingo el Carboner» qui s'encarregava de vendre el carbó, per als brasers i per fer foc a les cases, repartint-lo primer en carro i després en camió. Més endavant, quan els carbó va ser substituït pel gas, va canviar el repartiment de carbó pel d'herba per als animals, ja que la gent encara criava a les cases conills i gallines.

El animals per a les faenes del camp i per a transport de mercaderies eren normalment mules, que es van fer servir fins a finals dels anys 60 en què van ser reemplaçats pels vehicles a motor. Recordem el carro del «Mompó», carregat de fruita i verdures, que encara anava venent per la contornada fins ben entrats els anys 70, o a Isidro l'Albercoquer que va mantindre el seu carro i la mula fins als anys 90.

Uns altres personatges que eren propis de l'època i que podríem qualificar de singulars eren: «Pepe Tona» era conegut perquè, per guanyar uns poquets diners, anava pel carrer amb una cistella al braç, plena de plats i gots que rifava. Amb la veu feia com que tocava les campanes, sacsejava el cap al temps que cridava «*dolon, dolon*».

«Carmen la Manaeleta» destacava per vore-la davant de sa casa sempre agranant el carrer, així com per anar sempre carregada amb cabassos plens de verdura que arreplegava al mercat

d'Alacant amb què se'n tornava carregada cap a Mutxamel, primer en el tramvia i després en l'Alcoyana. A Alacant va ser famosa, li van dedicar fins i tot un ninot a les fogueres de Sant Joan.

«Langarica» era famós pel seu transistor, que portava sempre amb ell. El seu malnom li venia de un famós corredor ciclista dels anys 40, Dalmacio Langarica, ja que a ell, de jove, li agradaven molt les carreres ciclistes.

«Ocho», a qui et podies trobar al bar i desfilant amb «Els Pacos». Sembla ser que el seu malnom prové del fet que ell deia: «Ocho a ocho barrageiton». De vegades, mentres amb les mans feia com que disparava, deia: «Im-be-si-li-di-to. Pom, pom, pom».

Tonet al front dels Templaris

Vicent Climent

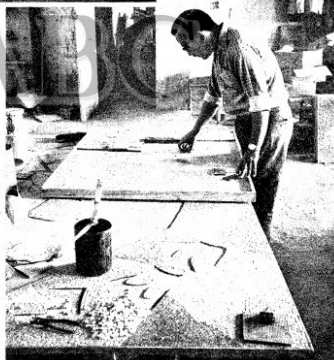
ARCAISMO Y NOVEDAD EN LA PINTURA DE ARCADIO BLASCO

El arte, eterno Léxico de Torner, inabundante por naturaleza, ha sido siempre de límites almenados y renovados, trata hoy como ayer, de conseguir estas por todos los medios. Cada vez las figuras del futuro se renuncian al dominio de las civilizaciones iniciales. El mundo del presente está influenciado a favor de evolucionar y nutrirse. Crías, serres, conchitas, armadas se construyen y destruyen para volver a otra vez, porfirando a veces de lo que ya parecía olvidado, de la intervención pura, de nada en ocasiones. No es esta última, ciertamente, el caso del pintor Arcadio Blasco. Como Gabriel Miró, "Mauricio" o Miguel Hernández, Blasco, nacido en 1918, procede de la humildad y alborota en un pueblo levantino, Madrid, Roma, Valencia. París, fueron sucesivos talleres de su desarrollo al mundo y a la pintura, de su paso y de su presencia. Pero, más viajero aún que él, su arte —cambiante, superlativo, evolucionado— se ha visto junto a las escuelas de Amsterdam y a las nuevas de Melánik, en Nueva York y en Milán, en Utrecht y en Sevilla, y en Tokio. Un buen conocimiento, al que promueven sus solistas exposiciones en los Estados Unidos y Alemania, Occidental, Asia y Europa, que ahora, también, parecen promover a Blasco a los metros de París, el mundo, que se ha sido destinado a la próxima década de Venecia. Todo esto, naturalmente, como cierta pintura de Belli Lauer, que se abre al arte de Blasco, no puede ser ver de justificación y que vive realitando por realidades completas y urgentes. Las hay, en efecto.

Las dos motivaciones básicas de Blasco, aunque de las que su pintura se levanta sobre sí misma de modo incontestable, son sumamente simples y directas: un amor, espontáneo amor, al bello artesano, a la tierra sencilla y valerosa de la que todo proviene, y una notable novedad de conocimiento y procedimiento pictórico. La suma de ambos factores, tan dispares como bien aliados por este creador que trabaja con manos artesanas, sería que conducir al arte lino de veneciano, de viajes misteriales y apariencia insustituida, de acciones raras y fútiles, en que la pintura de Arcadio Blasco consiste.

La cerámica, vista como el mundo, todavía no había llegado a ser pintura de un mundo orientado, insustituido. Un Picasso, un Klee, un Rothko, un Ceramón, un Klee, un Rothko, sino trasladados, o p i a a, "veridos" a la cerámica de sándic y a las vías ceras de estos autores. Arcadio Blasco, en cambio, utiliza para su cuadro la cerámica como directo material expresivo. Ella es, en su pintura, color, ritmo, vida, incluso dibujo en ciertos momentos. Más que, pues, realista, con materiales y técnicas artísticas tan de esta concepción, tan libre como el viento, pero tan sencilla y serena como la tierra, la claridad y su propio rigor estético.

Al relacionarse riguroso por el almidado, los valores "pintura-arte" y "cerámica-arte" se conjugan y complementan

Arcadio Blasco en su taller. Superpuesto a un momento de vasta proporción, está haciendo un nuevo cuadro de "pintura artesana", de su querido, a la próxima Bienal de Venecia. (Foto Miró.)

terías entrecruces para la arteanía misma. Pero, por otra parte y sobre todo, Blasco parece sentir las posibilidades de la pintura contemporánea, dándole acceso a los estilos e impermutables endios de la cerámica. (Toda hacer aquí una observación, y es la de que cuando aquí dentro de cinco años, acaso al ocho de cien, lo adentro, el "arte-ocio" declina como todo y pierde su preponderancia, las masacrias por él aportadas, el que permanece en la historia de la pintura. Podría aparecer sus momentos, ritmos, el vano y soberbio mundo de las masacrias que desceñen y que se fueron propias.)

Patrocinada por una doble y entrecruzada fuerza, las distintas creaciones de la "pintura artesana" de Arcadio Blasco, parecen —además o feroces, trágicas y ardidas— apropiadas o dispuestas y claras como el ambiente —un bello cuadro de naturaleza provocada. O lo que es lo mismo, una estremecedora condición de seres vivos.

Fernando QUIZONES

"Eraso o m." (cerámica sobre gres, a tres colores). (Foto Miró.)

"Juanito el Municipal" en una processó

Reportatge sobre Arcadi Blasco al periòdic ABC

A l'interior de la gelateria d'Alfredo

Carret del gelat a la Plaça Nova

"Carmen la Manaeleta" com a ninot indultat

L'Ajuntament, on vivia "Juanito el Municipal"

1.5. Celebracions i festes

Als anys 60 i 70 la vida en el poble girava, com hem dit, en torn a les faenes agrícoles, les quals eren seguides pel ritme de les festes. D'aquesta forma, després de les festes de Nadal, al gener, Sant Antoni era la primera festa senyalada. A la seua ermita, al carrer Carnisseria, es celebraven els actes típics amb el sorteig del porc després de la processó com a final de festa. La festa de Sant Antoni aplegava tot el poble que, després de la missa a l'ermita, visitava les parades de torró i peladilles. Era típic que els nòvios regalaren la *mocadorà* a les nòvies, al temps que les xiques fadrines donaven set voltes a l'ermita del sant perquè els «isquera nóvio». Per als xiquets es feien jocs com les carreres de sacs, de parelles amb una cama lligada l'un a l'altre o el trencament d'un botijó amb un pal amb els ulls embenats. A la vesprada eren tradicionals les carreres de cavalls al Calvari en què el guanyador s'emportava un pollastre o un conill.

Carreres de cavalls al Calvari

Celebració d'un aniversari

El dos de febrer, des de l'escola, els mestres duïen els xiquets a la missa de «La Candelera» on els donaven un ciri prim de color, que s'encenia en casa els dies de tempesta per salvar-los dels llamps . El mateix passava el «Dimecres de Cendra», en què el cura els feia una creu de cendra al front, que procuraven que no se'ls esborrara fins a arribar a casa.

Els aniversaris o *cumpleaños* es celebraven quan els xiquets eren xicotets. A partir d'una certa edat, el que es celebrava a les cases era el sant. Per regla general, el dia del sant la casa estava oberta per convidar els amics que anaven a «felicitar el sant». La taula estava preparada en cada casa d'acord amb les especialitats i possibilitats de cadascú. Així, els dies de Sant Josep, de Sant Vicent i Cap d'Any eren dies molt senyalats ja que de Pepes, Vicents i Manolos n'hi havia a totes les cases i les visites per felicitar-los a tots ells eren moltes.

L'1 de març era la festa de la Mare de Déu, aquest dia, abans de la processó, hi havia carreres de cintes amb bicicleta i jocs infantils. El huit de març era la *Huitava* amb la tradicional besada a la imatge.

A la primavera estava la Setmana Santa, amb el Diumenge de Rams en què eixien a la processó de les palmes amb alguna cosa nova ja que «el Diumenge de Rams, qui no estrena no té mans». El Dijous Sant amb la mort del Senyor a les ràdios només posaven música sacra i, a la tele, les pel·lícules eren de temes relacionats amb la vida de Jesús o dels sants. Als bars no deixaven posar discos fins que el Senyor no ressuscitava. El Diumenge de Pasqua de bon matí molts anaven a l'*Encuentro* per començar el dia que, a la vesprada, continuaria amb el berenar de la mona. El dies de mona eren tres, el diumenge la gent anava a les fontetes, el dilluns al pont de Busot i el dimarts al Calvari. Les colles es reunien i carregats amb els cabassos del berenar passaven per ca Flor, ca Arturo o ca Diego per comprar el vi i el «gall» (anís amb aigua i xarop de llima) també conegut com a «groguet» o «canari». Al diumenge següent i el dia de Sant Vicent tornaven a anar de mona. Des de ben xicotets ja anaven carregats amb el cabàs i la bota de vi (rebaixat amb gasosa).

El primer de maig era el dia del treballador, molts se n'anaven de paella al camp. Després, a la vesprada, feien la «Demostración Sindical» a la tele, on es mostraven les habilitats gimnàstiques i de coordinació dels treballadors.

Diumenge de Rams, a la Plaça Nova

Diumenge de Rams, al Fossar

Diumenge de Rams, al Fossar

De mona

Amb els cabassets de mona

Berenar de mona

De mona al pont de Busot

La Venta Mascara que, amb a la de Diego, era parada obligada en mona

Pelant el pollastre per a la paella

Preparant el conill per a la paella

La Vera Creu, el 3 de maig, era una festa per als xiquets perquè es reunien per anar per les cases demanant: «Una llimosneta per a la Vera Creu», al que els responien «La Vera Creu no menja» i ells contestaven: «Però mosatros sí». Amb el que arplegaven de menjar per les cases berenaven al voltant d'una creu de flors que cada carrer feia.

El dia de Sant Pasqual molts mutxamelers se n'anaven, en carro o a peu, en romeria cap a Orito, on passaven el dia i muntaven la costera.

Als anys 60 era el temps en què hi havia

*« Tres días hay en el año
que relucen más que el sol
Jueves Santo, Corpus Cristi
i el día de la Ascensión»*

Del Dijous Sant ja hem parlat, respecte al Corpus recordem que era quan es feia la processó dels xiquets de la comunió i als bars *Conchita* i *Chimenera* començaven a fer els gelats, en particular

l'orxata d'ametla per a refrescar. El dia de l'Ascensió era tradicional que a la missa d'onze hi hagueren pardalets (cadernereres i canaris) que amb els seus cants acompanyaven la cerimònia.

Al juny arribava Sant Joan, al poble es feien fogueres per a cremar les coses velles. Així, els xiquets omplien de palla pantalons i camises vells per fer ninots per a la foguera.

Cada carrer celebrava la festa d'acord amb la imatge del sant que havia a cada carrer. D'aquesta manera el Poble Nou celebrava la de Sant Joanet, el carreró de Sant Pasqual la del dit Sant, la de Santa Rosa a la Plaça Nova, Sant Miquel al carrer Miguel Alcaraz, Sant Roc a la seua placeta, o la de Sant Pere a l'ermita de Sant Peret. Per fer la festa, els veïns adornaven el carrer i es reunien per sopar i convidar els amics que s'arrimaven per allà.

A l'estiu hi havia unes quantes festes, com era el 18 de juliol, aquest dia, el més normal, era anar a la platja i passar el dia allí, deixant el meló d'aigua enterrat a la vora de la mar perquè estiguera fresc. El mateix es feia els dies de Sant Jaume i de l'Assumpció, ja que eren els dies típics d'estiu on tot el que podia anava a pegar-se un bany. A la platja de Mutxavista, on estaven les pedres, era on anaven la majoria dels mutxamelers. Allà, anaven en els carros i aprofitaven per banyar els matxos i mules a la mar, ja que estaven bruts després d'haver estat fent les faenes de batre al camp els dies anteriors. L'agost començava amb la festa del Salvador, coneguda també com el «dia del Senyal», ja que a la processó eixien les banderes de les comparses acompanyant al Capitans i Abanderats en la seua primera presentació al poble.

A la platja, es veuen els carros i els animals

Un dia de platja

Els banyadors de l'època

La platja de Mutxavista vista pel NODO

Els xiquets a la platja

Observeu l'altura de les pedres sobre l'arena

Els xiquets amb la roda

L'estiu, el passaven molts d'ells assajant per a les festes de setembre. Els que anaven a desfilars en esquadra es reunien una o dues vegades a la setmana per assajar el pas per fer una bona impressió al desfilars de «l'entrà». D'eixa manera també es cohesionava el grup de festers. Per combatre la calor, era normal que els sopars es feren a la porta de les cases i que els veïns s'ajuntaren a l'hora de sopar mentres feien la xerrada a la fresca.

Amb l'arribada de setembre tot girava al voltant de les festes de moros i cristians. Enfront de l'ajuntament es posaven les barquetes i les casetes de tir al blanc. L'Entrada marcava l'inici dels tres dies en què el poble donava el millor d'ell. Les comparses es reunien al Ravalet, desfilant pel Poble Nou cap el convent i el carrer Sol on arribaven a la carretera per on desfilaven fins a l'Ajuntament. Els veïns i els visitants es quedaven a les voreres, mirant les desfilades asseguts en les cadires que els mateixos veïns treien de les seues cases. Al carrer Francisco Martínez Ots, enfront del bar *Chimenera*, es col·locava un *templet* on s'asseien les autoritats i que, a la nit, servia d'escenari per al conjunt músico-vocal que amenitzava el ball. Una vegada acabat el desfilars de comparses tenia lloc la processó de la Mare de Déu. El segon dia de festes es feia una missa de campanya al castell, que estava instal·lat al final de la Rambla, a l'altura del Grup Escolar, on estaven les cases que tancaven el carrer. A continuació tenia lloc l'ambaixada dels Contrabandistes en què «Manolo el Rei» posava el seu bàndol al servei del defensor cristià del castell que era «Paco la Sacristana». A la vesprada l'ambaixador moro, Vicente Carrillo, era l'encarregat de fer l'ambaixada mora amb «Manolo el Rei», ara com ambaixador cristià. El tercer dia era l'ambaixada dels cristians amb els mateixos ambaixadors.

A les barraques es bevia cervesa, vi, anís (amb aigua o «sequet»), surra, que s'acompanyaven de cacauets, tramussos i olives elaborades pels mateixos veïns. El dia dels borratxos els festers anaven a passar el dia a la barraca per continuar amb la camaraderia de les festes al voltant d'una olleta de carn o d'una paella, a la nit era el temps dels coets borratxos, on la batalla de coets estava servida i va haver, per desgràcia, algun accident entre els participants. Unes setmanes més

tard, els festers de totes les comparses i els músics es reunien per fer una paella, als anys 70 es reunien a les finques de l'Eucalipto o dels Picolons.

Els Gastadors obrint la desfilada de l'Entrada

Els Maseros a l'Entrada desfilant pel carrer Sant Vicent

Els Pacos al Ravalet abans de desfilat

El "Dàtil" al front de la comparsa "Marinos"

Vicente Carrillo ambaixador moro i Manolo "el Rei" ambaixador cristià

Refrescant a la porta de casa

Les barquetes a les festes

En la caseta de tir al blanc

El 12 d'octubre es celebrava la Mare de Déu del Pilar, un altre dia senyalat per a felicitar les Pilars i, per ser la Patrona de la Guàrdia Civil, els guàrdies es posaven els seus uniformes de gala per assistir a missa.

El mes de novembre començava amb la festa de Tots Sants, amb la visita al cementeri i el tradicional *Don Juan Tenorio* a la ràdio i a la tele. El dia 20 era festa, els xiquets eren convocats pels mestres per anar a la missa per José Antonio i, formats davant l'església, on penjaven una corona de llorer, cantaven, braç en alt, el «Cara al sol».

Al desembre, el dia 8, festivitats de la Puríssima, el sant de les Conxes i Puris i la processó de les xiques fadrines. Així, arribaven a les festes de Nadal, en què la *Noche Buena* la passaven a casa amb la família per, després, anar a la «missa del gall» on el So interpretava els tradicionals Pastorets. El dia de Nadal era tradicional dinar, amb tota la família, el *putxero amb tarongetes*. Recordem que el segon dia de Nadal també era festa i aquests dos dies era tradicional anar a vore als familiars perquè et donaren «les estrenes». Aquestes festivitats acabaven la nit de Reis en què els xiquets deixaven al balcó les sabates amb garrofes i palla per a donar de menjar als camells dels reis.

Malauradament, hem de dir que la mort també tenia el seu ritual. Quan moria algú, la família i els amics vetlaven el mort a sa casa tota la nit. La cerimònia de l'enterro es feia a l'església i el fèretre era transportat en cotxe de cavalls fins a l'altura del carrer la Séquia on, només els homes, donaven el *pésame* i es despedia el dol. Les dones no anaven als enterraments, es quedaven a casa «plorant el mort». En el cas que el mort fóra un xiquet, la caixa era blanca, les campanes tocaven a mortitxol i els xiquets anaven a l'enterro amb ramells de flors. Si el mort era xiqueta, al fèretre hi posaven vetes roses, si era xiquet, les vetes eren blaves.

2.Els primers anys

Quan recordem el passat, podem dir que la vida en aquell temps no era fàcil. Les nostres mares donaven a llum a les cases, assistides per les *comadrones* i, si la cosa venia mal, cridaven el metge. Les mares es preparaven per al part amb una farmaciola de primers auxilis i, algunes,

tenien preparada «la cadira» (una cadira sense seient) per a donar a llum. Les matrones que ajudaven les nostres mares a passar aquell tràngol eren *donya Rosita* (Rosa del Campo) i *Loretín* (Loreto Alemany). El bateig es feia al poc temps de nèixer la criatura perquè era important salvar l'ànima del nounat, la mortalitat era alta i s'havia d'intentar que el xiquet anara al cel. Per aquesta raó, la majoria de les nostres mares, no podien anar al bateig a l'església, perquè estaven encara recuperant-se del part. Per a la cerimònia els posaven uns bolquers que eren de la família, amb què ja havien batejat amb ells els seus germans, pares o d'altres familiars. La celebració del convit pel bateig es solia fer a casa, abans d'entrar els convidats cantaven «Si no en tiren, no callem i, si en tiren, callarem...» i els compares llançaven monedes a l'aire perquè les arreplegaren els xiquets i els convidats.

La mare encara al llit amb el seu nadó

El nadó en bolquers per al bateig

Quan queien malalts, el pitjor era si els havien de punxar. Aleshores no hi havia pastilles per a la gola, ni antibiòtics via oral. Si et muntava molt la febra, supositoris per baixar-la i, si la cosa es complicava, el metge, *don Miguel* (Miguel Pérez Cortés) o *don José* (José Muñoz Toledano), anava els auscultava i, oh! Quina por!, els receptava unes injeccions, que els practicants eren els encarregats de posar-los. No hi havia més por que a les injeccions que «els Patges» els posaven al cul. Els tres germans, Pepe, Evaristo i Paco, Alemany Planelles i «Rosita l'Estanc» (Rosa Brotons) eren els més temuts de vore entrar per casa, perquè ja sabien a què anaven. Per tal que no caigueren malalts, els pares els donaven vitamines i *Calcio 20*, que recorden amb agrado, i les quines *San Clemente* o *Santa Catalina*, que da unas ganas de comer!!. Si et trobaven fluix o sense ganes de menjar, era habitual que et donaren un ou cru amb un gotet de vi. Per curar els constipats els podien donar un *ponxe* (llet calenta amb mel o sucre, un ou i conyac), que no estava gens malament, també els podien posar un supositori, cosa que no era tan agradable. Si tenien moltes caigudes de gola, els metges els «llevaven les molles», era molt comú que extirparen les amígdales als xiquets en el consultori del metge o a casa. Als xiquets no els agradava vore aquelles tenalles però, després de l'operació, els donaven gelat per tal de cicatritzar la ferida i això els compensava el mal moment que havien passat. Altres malalties que passaven per les quals tocava quedar-se a casa eren la pigota o verola, la pigota borda o

varicel·la, la pallola o xarampió, les galteres o parotiditis, i l'aliacà o hepatitis. Alguns remeis eren casolans com posar un drap vermell al llum per a la pallola o descansar al costat d'un *xorret* d'aigua contra l'aliacà.

Els primers anys de vida els passaven a casa, normalment eren les mares les encarregades de cuidar-los ajudades per les iaies. No era fins als 4 o 5 anys que anaven als *pàrvulos* on *donya Juanita* era la primera mestra que tenien. Amb ella aprenien les primeres lletres i aquelles cançons infantils com «Los conejitos que van por el campo» o «Cómo planta usted las flores», quan acabaven las classe eixien cantat «De Isabel y Fernando...». Allà començaven a fer els primers amics, que després trobaven al carrer i formaven les primeres colles (que anomenaven quadrilles) segons els carrers on vivien. A l'escola jugaven amb la mestra al «Corro Manolo», a «Verbena, verbena, caballito de Cartagena» o a «gallinita ciega», però quan no estava ella els jocs eren uns altres, com «el látigo», «las cuatro esquinas» o a «indios y vaqueros». Els jocs van anar canviant amb l'edat, quan es van fer una mica més majors, al pati jugaven al futbol, a «churro», als pilons o a les pelles, mentres que al carrers els joc eren, a més d'aquest, uns altres més atrevits, com els que ja hem explicat abans. Pel que fa a les xiques, elles solien jugar als cromos, a saltar la corda o al «tranco». Mentres saltaven la corda cantaven cançons com «Al pasar la barca, me dijo el barquero» o «Mis estijeritas que se abren y se cierran»

A les cases s'escoltava la ràdio, les mares mentres cosien, brodaven o feien calça sentien els serials com «Ama Rosa», el «Consultorio de la Sra. Francis» i les «cançons dedicades» d'aquells anys. Quan va començar la televisió, els xiquets s'ajuntaven per tal d'anar a alguna de les cases que tenien els primers aparells per tal de vore els dibuixos animats, el futbol o les sèries de televisió com «Bonanza»..... Quan els amos de la casa es fartaven de la seua presència els deien: «Ta mare està buscant-te» i de seguida se n'anaven per por de fer enfadar la mare.

Eixir del poble era tota una aventura, per anar a Alacant preniem el tramvia, amb els pares, on hi passaven una hora amb els altres passatgers que anaven o tornaven d'Alacant. Això feia que la gent es coneguera més entre ells, ja que una hora dóna per a molt. Els tramvies passaven pel barri de les Carolines (al Bar Nuevo) i arribaven fins a la Plaça d'Espanya (Plaça de Bous), l'última parada a Mutxamel la tenien a ca Arturo (enfront de l'actual farmàcia Gosálbez), allà el conductor baixava del vehicle i girava la posició del tròlei per canviar el sentit de la marxa. El darrer tram va eixir la nit del 8 de setembre de 1963, al matí del dia següent ja va ser substituït pels autobusos. Aquests autocars, et deixaven a la Plaça de la Mar d'Alacant i ja no passaven per les Carolines. Això sí, muntaven fins al Ravalet ja que l'última parada la tenien a la Venta Diego. Amb l'autobús el viatge es va fer més curt, encara que, amb les parades, tardaves més de mitja hora a fer el trajecte.

El tramvia a la Plaça Nova

Carrer Manuel Anton (carretera)

Carrer Cura Fenoll (carretera)

La televisió

Carrer Mare de Déu del Pilar. Al voltant de 1970

3. L'adolescència

A poc a poc es van fer grans, al mateix temps que el poble va anar creixent i va anar millorant en infraestructures. Eren xiquets quan van *emblecar* la carretera i ja entraven en l'adolescència quan van asfaltar la Rambla i començaven a fer el clavegueram. La llum va arribar a tots els carrers amb fanals que ja et deixaven vore a la nit, encara que van perdre la llum de les estrelles.

Any darrere any, els canvis socials i estructurals van afectar les seues vides. Uns de ells començaven a treballar, uns altres estudiaven a Alacant, a l'Institut o al col·legi Juan XXIII majoritàriament, que tenien els autobusos per a traslladar els estudiants des del poble al centres respectius i que feien «piques» entre els estudiants dels dos centres.

Arreglant la carretera, anys 60

La Rambla anys 70

La Rambla de nit, finals dels anys 70

La Rambla de nit, finals dels anys 70

Van començar a fer els «guateques», en els que s'ajuntaven les distintes quadrilles per a ballar. Eren els temps del transistor i el «comediscos» per escoltar música. Al tocadiscos posaven les cançons de grups, com «Los Brincos», «Los Sirex» o «The Beatles», junt amb cantants com Nino Bravo, Raphael, Karina o Camilo Sesto, que eren els més seguits per tots nosaltres. Per ballar solts la música com el «Black is black» de «Los Bravos» i per ballar junts «Las manos en tu cintura» d'Adamo eren temes molt apreciats. A la ràdio els agradava escoltar la música del programa «Los 40 principales».

Altres activitats eren eixir al cine, anar de mona, anar a passejar, fer acampades a la muntanya, segons es presentara i els gustos de cadascun. Si abans no s'ajuntaven amb les xiques, ara les buscaven. Els jocs també van canviar, seguien jugant al futbol, però ja no al carrer, ara anaven al *Campo de los Olmos*, inaugurat per aquells anys. Un joc nou era el de la botella, al qual volien jugar amb les xiques. A la temporada d'estiu, el més habitual era anar al Festival del *Jardín Pinada* on hi havia música d'algun grup de la comarca i on, de vegades, es produïen picabaralles entre els assistents.

Una manera de fer colla era la mona, els xics buscaven les xiques perquè els posaren el berenar mentre ells eren els que s'encarregaven de comprar la beguda. Els llocs on anaven tradicionalment de mona eren les Fontetes, el pont de Busot i el Calvari. Posteriorment, aquests llocs els van canviar i anaven a la caseta d'algu de la quadrilla o bé, buscaven lloc en altres colles d'altres pobles de la comarca o a Alacant, segons el cas.

Emulant als Beatles

A la muntanya

Per Setmana Santa, el Dijous Sant, com ja hem dit abans, deixava de sentir-se música perquè el Senyor havia mort. A la tele les pel·lícules eren totes relacionades amb la vida de Jesús o de Sants, la música era sacra i a les cases i als bars no es podia posar música. Si cantaves o xiulaves et deien: «Calla que el Senyor està mort!». Als bars, les màquines de discos restaven apagades fins al Dissabte de Glòria i quan es sentien les campanes anunciant la resurrecció del Senyor sempre havia algú que s'encarregava de posar un disc a la màquina. Una manera d'eixir de casa era apuntar-se a l'*Adoración Nocturna*, d'eixa manera podies quedar-te tota la nit amb els

amics de xarreta i fer de quan en quan una visita al «Bar Manolín» que estava enfront de l'església.

El lloc on solien reunir-se era aquest bar, que el portava «Manolo el de Conxita», on hi havia futbolins, taules de ping-pong, bitllar i màquina de posar discos. Allà quedaven per fer una partida, xarrar, escoltar la música i, si es presentava, anar a uns altres llocs. Un altre bar on anaven era el «dels Templarios», situat a la Rambla i que va dur per un temps Rosendo Vargas. Més tard, al Fossar, van obrir el «Mesón Tono» i, a la Rambla, la cafeteria del «tio Jacinto» que van ser també lloc de reunió a les acaballes del anys 70. Els cines van desaparèixer, primer els d'estiu, després l'«España», transformat en la sala de jocs del «Manolín», i, per últim, el Royalti, que actualment és el local de concerts de la Societat Musical «L'Aliança».

El primer vehicle que podien tindre era la bicicleta, amb la qual ja eren capaços d'anar més ràpid i fer carreres, també podien anar pels voltants del poble, a Sant Joan o al riu, a pescar granotes.

Als 16 anys els més valents es compraven o es feien regalar una motocicleta per poder viatjar més lliurement. Més endavant, quan complien els 18 anys tots desitjaven tindre un cotxe o una moto. Per això, havien de traure's el carnet de conduir, que no era fàcil. Ja que, a més dels diners que costava, havien d'anar a Sant Joan o a Alacant, que és on estaven les autoescoles. Per a pagar les despeses del carnet de conduir, més d'un va haver de traure's un jornal com va poder.

Equip de futbol

Al camp de futbol Els Oms

Amics de mona al pont de Busot

Colla per a la mona al pont de Busot

Una "quadrilla" de mona

De mona en una casa de camp

Amics de mona al Pantanet

Manolo i família davant el bar Manolín

Una vegada que tenies vehicle els horitzons s'eixamplaven, et senties lliure per poder anar allà on volgueres sense donar explicacions a ningú. Els que no tenien vehicle buscaven algun amic que en tinguera per eixir amb ell. D'eixa manera les discoteques i les festes dels pobles del voltant, Xixona, Busot, Alacant, el Campello, fins i tot Benidorm, van ser conegudes per molts d'ells.

Aquells van ser el temps dels pantalons de campana, la camisa ajustada i els cabells llargs que tant els agradaven, i que algú ara pensa: com podíem haver dut això?

Quan compliren els 18 anys, es van convocar tots els quintos per a presentar-se a l'Ajuntament per a «tallar-los». A partir d'aquest moment passaven a estar pendents del sorteig que es celebraria més endavant per saber on serien destinats a fer la mili. Segons la sort podia tocar-te més prop o més llarg de casa. L'edat amb què te n'anaves a fer la mili era 19 o 20 anys i tornaves al 14 o 18 mesos segons on t'haguera tocat fer el servei militar. Els que estudiaven, demanaven

pròrroga fins acabar els estudis. D'altra banda, la majoria d'edat i, per tant, el dret a votar no es tenien fins a complir els 21 anys, que venia a ser poc més o menys quan acabaves la mili. Per poc, però, van arribar a poder votar la Constitució de 1978.

Amics en bicicleta

La bicicleta

Amb el gos i la bicicleta al darrere

En moto

En furgoneta per a treballar

El cotxe

Diversos estils de vestir

A la faena

Desfilant per la Rambla. Anys 70

Maseros. Anys 70

Pirates, a la rotonda de la Rambla. Anys 70

Contrabandistes desfilant a l'altura del quarter

Gastadors. Anys 70

En la «mili»

Formant

De marxa

De permís

De maniobres

De diversió

4. Es feren grans

A partir d'aquí cadascun va fer el que va poder i el van deixar, la vida els ha portat fins aquí i ara han volgut recordar aquells temps, potser, amb nostàlgia. Aquells xiquets, s'alegren d'haver arribat fins aquí, recordant els que han quedat pel camí i ja no els poden acompanyar, al temps que desitgen viure el futur el millor que puguem, recordant la dita: «Qualsevol temps passat va ser...anterior».